Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2017. Випуск 15, с. 80-86
Visnuk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 15, p. 80-86

УДК 13

ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ ПРО КРИЗОВІ СТАНИ ЛЮДИНИ

Ірина Парамбуль

Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна

У статті проаналізовано кризові стани в прозі Валер'яна Підмогильного в контексті концепції «межових ситуацій» Карла Ясперса. На думку німецького філософа, людина, переживаючи «межову ситуацію», здатна досягнути вищого рівня буття. Саме така зміна в особистості притаманна окремим героями прози В. Підмогильного. Головні персонажі творів В. Підмогильного «Ваня» й «Остап Шаптала» переживають «межові ситуації» смерті та вини. Саме ці стани допомагають їм знайти своє істинне «Я» та розвинутися духовно. У статті також розглянуто ситуації страждання в оповіданнях В. Підмогильного «Гайдамака» та «В епідемічному бараці». Ці ситуації, хоч і не можна назвати однозначно «межовими», однак у згаданих творах присутня атмосфера всепануючого болю, яка наближає героїв цих оповідань до переживання «межі». Зважаючи на розвиток персонажів В. Підмогильного в процесі переживання кризових періодів свого життя, можна стверджувати, що кризові стани, через які проходять деякі дійові особи у творах письменника, є близькими по суті до «межових ситуацій» у філософії Карла Ясперса.

Ключові слова: криза, «межова ситуація», смерть, вина, страждання.

Практично кожна людина рано чи пізно питає себе про те, як пережити трагічні події свого життя, як гідно прийняти весь тягар буття і стати сильнішим, переживши тотальну самотність і внутрішню «смерть». Осмислення цих питань є важливим для самопізнання людини, для набуття здатності долати кризові періоди свого життя. Лише переживши їх, людина може стати сильнішою, по-справжньому розвинутися в духовному напрямі. Аналіз ситуацій смерті, вини, страждання є завжди актуальним, адже це те, що тією чи іншою мірою переживає кожна людина, незалежно від того, в якому соціальному середовищі перебуває та в якій епосі живе. Представник екзистенційної філософії Карл Ясперс вказує нам на те, що саме такі кризові стани дозволяють розкрити себе, досягти прозріння і рівня екзистенції. Цей підхід дає людині можливість осягнути те, що страждання, біль, смерть – невід'ємна частина нашого існування, а переживання цих ситуацій є шляхом до істинного «Я». Особливо актуальним є також розгляд того, як ці питання були осмислені у творчості окремих діячів української культури. Зокрема, предметом нашого дослідження є творчість письменника Валер'яна Підмогильного. Ми розглянемо, як герої його творів долають кризові стани і яким чином вони, внаслідок цих переживань, досягають вищого рівня буття.

Дослідники творчості Валер'яна Підмогильного неодноразово звертали увагу на екзистенційний складник прози письменника, на кризи і трагедії, які присутні у творах літератора і те, як вони формують особистість героїв. Згадуючи про «межові ситуації», науковці уникали їх ґрунтовного філософського аналізу і зіставлення їх із трактуванням концепту «межових ситуацій» Карлом Ясперсом. Серед дослідників, які торкалися екзистенційної проблематики й аналізу трагічних подій у житті героїв В. Підмогильного, були: В. Мельник, Є. Лєпьохін, В. Шевчук, О. Стадніченко та ін.

Отже, варто проаналізувати, наскільки близьким є трактування кризових станів до поняття «межових ситуацій» Карла Ясперса. Це необхідно для більше ґрунтовного окрес-

© І. Парамбуль, 2017

лення філософського складника творчості В. Підмогильного. Важливим є також віднайдення екзистенційних мотивів у творах В. Підмогильного не лише шляхом літературознавчих досліджень, але й через порівняння його ідей безпосередньо з позиціями представників екзистенційної філософії.

Метою статті є розкриття кризових станів у творчості Валер'яна Підмогильного в контексті «межових ситуацій» Карла Ясперса.

Розпочнемо наш аналіз із розкриття поняття «межова ситуація» у філософії Карла Ясперса. Що ж це таке? Чим «межова ситуація» відрізняється від інших ситуацій, які ми переживаємо щоденно? Звичайна ситуація є типовою та всезагальною, це об'єктивний стан речей, історична дійсність, в якій перебуває людина. Постійно в них перебуваючи, вона може лише частково їх осягнути, тільки один бік тієї чи іншої ситуації, які безперервно переходять одна в одну, і в яких людина або пасивно перебуває, або діє. «Межова», на відміну від простої ситуації, є чимось особливо індивідуальним і недоступним для чужого погляду. У нашому існуванні ми не бачимо за такими ситуаціями нічого іншого. Вони – як стіна, на яку ми наштовхуємося, і біля якої ми зазнаємо краху. Ми не можемо змінити їх, але можемо тільки з'ясувати, хоча не вміємо пояснити їх і логічно вивести із чогось іншого. Вони дані нам разом із самим існуванням [9, с. 205]. Це той стан, в якому людина переживає смерть, боротьбу, страждання, вину. «Межова ситуація» є складником екзистенції. Такі ситуації здатні розкрити в людині істинне, духовний складник особистості, виштовхнути її за межі буденності, ставши орієнтиром на шляху до власного буття. «Ми стаємо самими собою, коли з відкритими очима вступаємо в межові ситуації», – пише К. Ясперс [9, с. 206].

Першим прикладом «межової ситуації» є ситуація смерті. Смерть розкривається як «межа» лише в ту мить, коли людина починає її переживати індивідуально як конкретну смерть – смерть близької людини або ж як майбутню власну загибель, тобто страждати через невідомість, якою огорнутий кінець існування. Коли людина лише знає про смерть як об'єктивний феномен, але не занурюється в неї, то водночас вона відмовляється від екзистенції. Скінченність існування є одним зі складників екзистенції людини. «Не було б цього зникнення, я як буття був би нескінченною протяжністю і не екзистував би» [9, с. 223]. Лише знання про смерть як таку не приводить людину до екзистенції, адже існують шляхи уникнення «межової ситуації». Однією крайністю, яка дозволяє втекти від «межової ситуації», є віра в загробне життя, в якій смерть не сприймається як щось таке, що має кінець. Смерть стає чимось визначеним і певним, а отже, екзистенційний жах перед смертю зникає. Цей жах не може існувати тоді, коли людина кидається в ілюзію чи самообман. Іншими крайнощами є відкидання смерті і гонитва за насолодами в існуванні. Все життя стає присвяченим лише тому, щоб якнайбільше спожити, отримати максимум від земних насолод. Людина просто впадає в дурман, в ілюзію іншого ґатунку. Обидва шляхи приводять до втрати екзистенції. Людина долає смерть, але саме ціною такої втрати [9, с. 228–231]. Людина вступає в «межову ситуацію» тоді, коли стає здатною сміливо подивитися в очі смерті, без жодних надій і віри в спасіння, а лише як на щось непізнаване, і щось таке, що не піддається жодному раціональному обґрунтуванню. Лише переживаючи смерть як щось непевне і невідоме, як щось суперечливе, як таємницю, що лякає, – людина відкривається в екзистенції. Людина не має досвіду переживання власної смерті і саме із цього випливає «межа», адже разом із нею постає абсолютна невизначеність у тому, що буде з людиною далі, з'являється жах перед невідомістю. «Однак, помираючи, я зазнаю абсолютного незнання, де зникає будь-яка можливість будь-якого повернення» [9, с. 225]. На «межу» людина також ступає тоді, коли переживає смерть ближнього. Це приводить до абсолютної самотності, адже людина бачить скінченність, яку не може розділити з тим,

кого любить. Самотній той, хто помирає, і той, хто споглядає смерть іншого. Однак саме переживання смерті та цілковитої самотності приводить до пробудження екзистенції. «Одне лиш існування може забути, може втішати себе, але це стрибок, схожий на народження нового життя» [9, с. 224]. Карл Ясперс також зазначає, що «<…> уособлена нестерпність розлуки все ж пов'язана в явищі з певною захищеністю <…>» [9, с. 225], що може означати, що в тій смерті людина знаходить свою опору, жах стає новим підґрунтям, але вже на вищому рівні. Вона знаходить своє істинне «Я», істинне буття. «Можлива більш глибока радість, що спочиває на ґрунті незабутнього болю», – пише К. Ясперс [9, с. 225]. Ці слова можуть означати, що переживання справжнього потрясіння може дати людині здатність поряд із болем переживати найвище щастя на рівні екзистенції.

У повісті В. Підмогильного «Остап Шаптала» особливо яскраво змальоване переживання головним героєм «межової ситуації» смерті. Із самого початку твору ми дізнаємося про те, що сестра головного героя помирає. І саме ця подія стає новим витком його власного життя. Зі смертю сестри він пізнає і всю повноту самотності. «Шаптала відчув свою самотність, і свідомість її залила його душу теплом» [4, с. 249]. Можливо, саме це тепло, про яке йдеться у творі, і символізує перехід на відчутно вищий рівень життя, коли трагічна подія дозволяє людині розкрити справжню себе. Її неминуча смерть відкрила в ньому любов до Олюсі, яка раніше була невидимою. Він був готовий боротися за неї, за її життя, віддати все, попри те, що вже було пізно. «Він і досі не завважав на її становище, не гадав про те, наскільки був її винним, і лише прийдешня смерть відрила йому її вартість. Тепер він почував себе готовим вчинити надзвичайне, аби лише врятувати сестру» [4, с. 257]. Згодом вже мертва сестра стала сенсом його життя, образом, якому він поклонявся. Остап зміг знайти себе, і народитися наново завдяки смерті. «Тоді й сама смерть позбулася суворості й безглуздя, а зробилася бажаною і необхідною» [4, с. 261].

Наступна «межова ситуація», яку ми розглядатимемо, – це ситуація вини. Внаслідок свого існування людина так чи інакше стає винною в стражданні інших людей. Людина діє, експлуатує інших, бореться за власне існування і стає винною в чомусь. Людина живе за рахунок інших. І навіть коли вона припиняє діяти, то стає винною через наслідки своєї бездіяльності. Коли людина відчуває себе відповідальною за власні вчинки – вона вступає в «межову ситуацію». Існують також випадки, за яких людина намагається уникнути потрапляння в «межову ситуацію» вини. По-перше, абсолютне заперечення власної провини в будь-чому. Людина вважає, що все у світі стається лише як наслідок сукупності певних обставин. Все сталося лише тому, що так сталося. Нічого не можна змінити. Отже, людина ні в чому і не винна. «Межова ситуація» вини залишається для неї недоступною. Друга можливість втечі – це заперечення того, що люди одне одного експлуатують. Людина занурюється в ілюзію, що будь-яка людська взаємодія – це не експлуатація одне одного, а лише взаємна допомога одне одному. Третій спосіб – це фокусування лише на одній вині. Людина сприймає цей окремий вчинок, який привів до плачевних наслідків, як такий, якого могло не бути, якого можна було б уникнути. Врешті-решт, у такому разі людина сприймає вину як таку, в якій можна покаятися, а отже, звільнитися від неї. Це переконання в тому, що жити можна без вини. Щоб ступити в «межову ситуацію» вини, потрібно цілком зануритися в неї, прийняти безкінечність у відчутті провини, адже за однією провиною завжди буде слідувати інша [9, с. 250–253].

У вже згаданій повісті «Остап Шаптала» головний герой, крім переживання смерті сестри, водночас потравпив у «межову ситуацію» через провину, яку відчував перед Олюсею. Ми дізнаємося про те, що все своє життя вона присвячувала братові. З дитинства всі ласощі, які отримувала від батьків, вона віддавала йому, всі провини брала на себе та пі-

клувалася про Остапа. Його відправили вчитися, а сестра залишилася неосвіченою. Навіть подорослішавши, усе життя Олюся присвятила братові. Вона приїжджала до нього, латала і прала його одяг, робила все для нього, нічого не просячи взамін. Його сестра не мала ні коханого, ні подруг. Все її життя було присвячене Остапові. З її смертю Шаптала усвідомив, як її експлуатував. Це була саме та експлуатація, про яку писав К. Ясперс, і усвідомлення якої приводить до відчуття провини. Остап жив завдяки своїй сестрі і коштом життя власної сестри. Він це зрозумів лише з її смертю. Шаптала, переживаючи «межову ситуацію» смерті, водночас вступив у «межову ситуацію» вини.

Вину як «межу» переживає також хлопчик Ваня з однойменного оповідання Валер'яна Підмогильного. Історія, яка приводить його до такого переживання, починається з того, що його батьки вбивають їхнього оскаженілого пса Жучка, якого Ваня дуже любив. Від свого товариша хлопчик дізнається, де знаходиться тіло Жучка. Коли Ваня його побачив, то помітив, що собака ще живий. Хлопчаки вирішують добити пса, щоб він надалі не мучився, але саме із цього моменту починаються муки Вані. Він починає відчувати вину перед своїм собакою, якого вбив. Його проймає жах того, що він накоїв. Це призводить до трансформації особистості хлопчика. Ось як автор описує плач, який пройняв Ваню: «<…> і в цім стогнанні вже не було дитячого плачу. Це був крик матері, що бачить, як катують її дитину, це було зітхання людини напередодні смерті» [5, с. 64]. Надалі все змінюється в житті хлопчика: він стає замкнутим і задумливим, розпитує в дорослих про рай і пекло, про те, чи Бог добрий. Для читача стає видимим розвиток особистості цієї дитини. Він відчував вину і страх. Ваня намагався подумки просити пробачення у свого пса, але його мучили докори сумління, образ померлого Жучка не залишав його та переслідував ночами. Хлопчик боявся помсти власного собаки. Історія закінчується страшним сном Вані, в якому і був присутній мертвий пес та інші жахіття. Цей твір доволі короткий, ми не знаємо, наскільки сильно сприяла ця ситуація духовному розвитку хлопця, але ті почуття і роздуми, що описані в оповіданні, свідчать про дорослішання цього персонажа, про те, що його стали турбувати питання смерті та Бога, що йому стало знайоме відчуття жаху і того, як сильно людину може мучити совість. Отже, Ваню також можна вважати персонажем, який пережив «межову ситуацію».

Надалі варто розглянути і «межову ситуацію» страждання. Це те, що ми не можемо уникнути у своєму житті. Людина переживає фізичний біль, хвороби. Ніхто не позбавлений страждання, навіть попри те, що кожен із нас різною мірою його переживає. Якщо людина сприймає страждання як щось таке, чого можна уникнути, то вона ще не перебуває в «межовій ситуації». Інший шлях уникнення «межової ситуації» страждання – це небажання дивитися правді в очі, небажання бачити свої недоліки, дізнатися про смертельну хворобу чи будь-що, що може викликати в нас страждання. Ми уникаємо тих людей, чиї страждання можуть нас зачепити. Ми тримаємо дистанцію, щоб не співпереживати і не потрапляти в ситуацію, де ми теж відчуватимемо страждання інших.

Ми занурюємося в «межову ситуацію» страждання, коли починаємо відчувати її повною мірою, сприймаємо її як складник власного «Я», чогось невід'ємного від нас самих. «Межова ситуація» настає тоді, коли людина готова нести тягар власного страждання, жити в напрузі, прийняти цю ситуацію як даність і жити з нею, усвідомлюючи її наявність у своєму житті. Переживання щастя, на відміну від страждання, не дає нам пізнати власну екзистенцію чи пробудитися зі сну: «Дивовижно, але чисте щастя справляє враження чогось пустого. Як страждання знищує фактичне існування, так і щастя, здається, загрожує нашому справжньому буттю» [9, с. 235]. Істинне щастя може виникнути лише на ґрунті невдач і лише тоді, коли людина досягла власної екзистенції, а отже, пережила «межову

ситуацію» перед тим, як відчути всю глибину щастя. Як і в разі попередніх «межових ситуацій», щоб пережити повною мірою страждання як «межу», людина повинна проникнути в страждання цілковито, не ухиляючись від нього, утверджувати своє життя в стражданні. Тільки так людина може жити, екзистуючи. Якщо ж вона не осягає власного страждання, то вона залишається на рівні існування, а не екзистенції. І все, що залишається людині, – це насолоджуватися своїм існуванням.

Варто зазначити, що більшість героїв ранньої прози В. Підмогильного так чи інакше наближені до «межової ситуації» страждання, адже вони переживали події 1917–1921 рр. – війну, голод, смерть, постійну зміну влади. Їхнє життя пронизувала тотальна мінливість і непередбачуваність. Попри це, ми не завжди можемо стверджувати з упевненістю, що кожен із цих героїв досягнув рівня екзистенції та цілковито перебував на «межі». Можна лише навести приклади, коли персонажі оповідань переживали біль і страждання. Один із них – це герой оповідання «Гайдамаки» Олесь, молодий хлопець, який пішов до загону гайдамак не з ідейних причин, а для того, щоб знайти на війні смерть. Він соромився себе і своєї зовнішності, у нього не складалися стосунки з ровесниками. Олесь страждав і молився Богові, та не бачив від нього жодної допомоги, хоча й надалі сподівався на нього. Він хотів померти, однак, коли попав у полон і смерть насправді загрожувала йому, почав страждати через це, адже насправді не хотів помирати. Загибель нависала над ним. Олесь боявся її і в цьому страху переконував себе, що життя не має жодного сенсу: «Ну, я помру, другий помре, третій <…>. Прийде час, повмирають всі мої співучні й учителі <…>. Смерть – дрібниця. Родився – помер. А перемежок між цими бігунами – життя. Це формула. Підставиш у цю формулу людину – кінець, помре» [3, с. 51]. Олесь хотів і не хотів смерті водночас, думав про те, як би могло скластися його життя, роздумував, чи варто взагалі жити: «Прожив би ще десять років, прочитав би ще з п'ятдесят книжок, переночував би ще з десятьма жінками <…> отже, я вже все це знаю, все куштував, не варто жаліти» [3, с. 55]. Він постійно коливався між бажанням покинути цей світ, бачачи марність всього, але все ж таки і звичайним людським поривом жити далі. Наприкінці оповідання його все ж таки ставлять до розстрілу, та згодом відпускають. Саме цим і закінчується оповідання. Отже, ми не знаємо, як ця загроза вплинула на його подальший розвиток, але його можна вважати потенційним героєм, що міг би пережити «межову ситуацію».

Другим прикладом може слугувати оповідання «В епідемічному бараці». Атмосфера страждання особливо яскраво змальована в цьому творі, в якому головні герої спостерігають біль і смерть хворих на смертельну недугу. Лікар, фельдшер, сестри Одарка Калинівна, Пріся і Ганнуся стають головними дійовими особами цієї історії, які приречені постійно споглядати смерть інших. Деякі персонажі, крім того, переживають і особисту драму: Прісю, яка щойно закохалася, проймає непереборний страх втратити своє кохання; вона перестає вірити в те, що це почуття може привести до щастя і зрікається любові, щоб згодом не переживати болю. Ганнуся вже давно пережила біль втрати, адже була покинутою і змушена була на самоті виховувати свого сина. Одарку Калинівну охоплює жах через те, що всі навколо зневірилися в Бозі. Кожен із цих персонажів перебуває в особистій кризі, але не менш важливим є тло, на фоні якого вони живуть і переживають емоції. Ось як один із другорядних персонажів, вчитель сільської школи говорив про сестру Прісю, тим самим описуючи і те, що відбувається навколо: «Він почав потроху розуміти, що Пріся з'явилась тут через пошесть, через зойки людського болю і смерть. І всі вони там, у бараці, існують тільки з лиха людського та прокляття» [2, с. 107]. Аналізуючи це оповідання, також важко однозначно стверджувати, що герої перебували в «межовій ситуації», але страждання – це те, що, без сумніву, охоплювало їхній життєвий простір. Особливо показовим є останнє

речення оповідання, де В. Підмогильний одну з героїнь, сестру Ганнусю називає не інакше як «самотній дозорець на варті страждання» [2, с. 113].

Висновки. Під час розгляду окремих творів В. Підмогильного нам вдалося знайти двох героїв, які пережили «межові ситуації». Перший – це Остап Шаптала, головний герой однойменної повісті. Переживаючи смерть сестри і відчуваючи провину перед нею, Остап виріс духовно і пізнав любов, хоч водночас відчув трагедію власного існування. Він був цілковито самотнім і зануреним у себе. Остап знайшов своє «Я» і його серце наповнилося любов'ю. Він пізнав біль, але й набув здатності переживати істинну емоцію. Другий герой – це хлопчик з оповідання «Ваня». Він перебував на «межі» через відчуття провини. Він добив свого пса, що був при смерті, і цей вчинок не давав йому спокою, тим самим сприяючи хоча б частковому дорослішанню Вані й осмисленню ним важливих питань людського існування.

У творах «В епідемічному бараці» та «Гайдамака» так чи інакше демонструються переживання героями прози В. Підмогильного болю, безнадії, смерті. Звісно, не завжди можна говорити про цілковите занурення героїв у «межову ситуацію» страждання, але точно можна стверджувати, що вони є наближеними до неї, що кризові стани є чимось для них невід'ємним. Отже, переживання смерті, вини, страждання – це те, що великою мірою визначає сутність героїв творчості Валер'яна Підмогильного.

Матеріали статті можуть стати основою для продовження роботи над аналізом особистісних криз у творах Валер'яна Підмогильного, зокрема, взявши до уваги й інші зразки малої прози українського письменника, які не були досліджені в цій публікації. Продовжуючи дослідження кризових станів у творах В. Підмогильного, важливо також віднайти «межову ситуацію» боротьби та розкрити страждання не лише як невизначений стан у житті героїв, але і як перебування безпосередньо на «межі».

Список використаної літератури

1. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX – XX ст.: навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 488 с.
2. Підмогильний В. В епідемічному бараці. Оповідання. Повість. Романи / В. Підмогильний; вступ ст., упоряд. і приміт. В. Мельник. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 93–113.
3. Підмогильний В. Гайдамака. Оповідання. Повість. Романи / В. Підмогильний; вступ ст., упоряд. і приміт. В. Мельник. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 42–57.
4. Підмогильний В. Остап Шаптала. Досвід кохання і критика чистого розуму: Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій / упоряд. О. Галета. – К.: Факт, 2003. – С. 245–312.
5. Підмогильний В. Ваня. Оповідання. Повість. Романи / В. Підмогильний; вступ ст., упоряд. і приміт. В. Мельник. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 57–70.
6. Стадніченко О. Мала проза Валер'яна Підмогильного: екзистенційний аспект. – Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2001. – № 4. – С. 117–121. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1913.pdf.
7. Томашкевич В. Рівні буття людини у філософії Карла Ясперса. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / за ред. В. Вашкевича. – К.: Гілея, 2017. – Вип. 123(8). – С. 166–171. URL: http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=148.
8. Ясперс К. Психологія світоглядів; з нім. пер. О. Кислюк, Р. Осадчук. – К.: Юніверс, 2009. – 464 с.
9. Ясперс К. Философия. Книга вторая: Просветление экзистенции; пер. с нем. А. Судакова. – М.: Канон; РООИ «Реабилитация», 2012. – 448 с.

VALERIAN PIDMOHYLNY ABOUT THE CRISIS STATES OF PERSON

Iryna Parambul

Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine

The article analyzes the crisis states in Valerian Pidmohylny's prose in the context of Karl Jaspers' concept of "limit situations". According to the German philosopher, a person experiencing a "limit situation" can reach a higher level of being. It is such a change in personality that we can see in certain characters of V. Pidmohylny's prose. The heroes of V. Pidmohyilny's works "Vanya" and "Ostap Shaptala" are experiencing "limit situations" of death and guilt. These states help them to find their true self and develop spiritually. The article also examines the situations of suffering in the V. Pidmohylny's stories "Haydamak" and "In the epidemic barracks. These situations, although they can not be called unequivocally "limit", however, in the mentioned works there is an atmosphere of all-pervading pain, which brings the characters of these stories closer to the experience of "limits". Taking into account the development of V. Pidmohilny's characters in the process of experiencing the crisis periods of his life, it can be argued that the crisis states through which some actors in the writer's works pass through are essentially closest to the "limit situations" in the Karl Jaspers' philosophy.

Key words: crisis, "limit situation", death, guilt, suffering.